

УДК 070 (091) : 930.22 “1919/1920”

ОРГАНІЗАЦІЯ ЗОВНІШНЬОІНФОРМАЦІЙНОЇ ПРЕСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МІНІСТЕРСТВА ЗАКОРДОННИХ СПРАВ ДИРЕКТОРІЇ УНР В ОСТАННІЙ ФАЗІ ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ 1919-1920 рр.

Богуславський О.В., асистент

Запорізький державний університет

Формування системи дипломатичних представництв урядом Директорії УНР мало одним зі своїх “надзавдань” організацію мережі інформаційних осередків для повного інформаційного забезпечення західного політичного і журналістського світу про внутрішню і зовнішню політику уряду Директорії УНР, події внутрішнього життя, розвиток подій на українсько-більшовицькому фронті.

Треба також зазначити, що Міністерство закордонних справ у силу своєї специфічної діяльності не видавало окремого пресового бюлетеня, характерного для багатьох інших міністерств. Поодиноким прикладом інформаційно-видавничої діяльності Міністерства закордонних справ можна назвати прес-релізи пресового відділу канцелярії міністра, що розсилалися до посольств УНР у Німеччині та надзвичайної дипломатичної місії в Італії, а потім дипломатичними каналами пересилалися до інших посольств та місій УНР. Вказаний прес-реліз давав доволі розгорнуту інформацію про ті чи інші найактуальніші події, що відбуваються у внутрішній і зовнішній політиці УНР. Так, в огляді “за час 15-25 липня 1919 р.” від 27 липня 1919 р. знаходимо такі рубрики: “Стратегічне становище”, “Політичне становище”, “Зовнішня політика” [1]. Окрім “Оглядів стратегічного і політичного становища” відділ преси також передавав для використання закордонними представництвами “Воєнно-політичний огляд” та “Огляд діяльності Міністерства Закордонних Справ”. Саме з останнього дізнаємося про пресову діяльність міністерства, основні аспекти якої були окреслені так: “1) Оживити діяльність існуючих пресових і інформаційних Бюр. 2) Установити постійний їх зв'язок з Центральними Установами, особливо з Міністерством Закордонних Справ. 3) Використати всі наші журналістські сили, що є зараз за кордоном. 4) Придбати впливову закордонну пресу і визначних чужинців-журналістів, щоби відповідними статтями інформували європейську лінію в користь Української Народньої Республіки, пам'ятаючи, що думка преси – це думка громадянства. 5) Познайомлювати європейську лінію шляхом конгресів, рефератів, лекцій і т.п. 6) Створити одно центральне пресове і інформаційне бюро, яке шляхом політичних і економічних комунікатів і бюлетенів змогло б інформувати закордонну пресу про всі прояви громадського і політичного життя Української Народньої Республіки. 7) Здобути вплив на одну з великих європейських телеграфних агентур. Щоб перевести згадану справу з теорії на реальний ґрунт, Міністерство Закордонних справ звернулось до Ради Міністрів з проханням ухвалити і асигнувати в розпорядження Міністра Закордонних справ 5 (п'ять) мільйонів польських марок” [2, 250-251]. Діяльність відділу преси Міністерства закордонних справ окреслювалася таким колом завдань: “1) Виготовлення огляду стратегічних і політичних подій на Україні для вжитку нашого дипломатичного корпусу. 2) Інформації закордону про найважливіші у нас біжучі політичні і стратегічні події шляхом урядових комунікатів, телеграм і т.ин. 3) Спроби нав'язання контакту з поодинокими Центральними Установами в справі отримання коротких звітів від кожного із них. 4) Виготовлення письмових рефератів місцевої і закордонної преси для внутрішніх потреб Міністерства”. У останній фазі визвольних змагань (1920 р.) до означених завдань відділу преси додалися такі: “1) Виготовлення письмових рефератів місцевої Закордонної преси [польської. – О.В.] для внутрішніх потреб міністерства і дипломатичного корпусу. 2) Виготовлення спростувань статей і інформацій для українських газет, головню “Народньої Справи”...” [2, 330]. “1) Виготовлення оглядів політичних і стратегічних подій, мимо цього, що зв'язок Міністерства із другими тотожними Установами був надзвичайно утруднений обняло докладний аналіз стратегічного і з'ясування нашого внутрішнього і зовнішнього політичного становища. 2) В цілому ряді коротких телеграм до Відня, Брюкселі і Парижа, періодично інформувати наші представництва про політичне і стратегічне становище у нас. 3) Виготовлювані письмени реферати преси про біжучі політичні події розсилається п.п. Головному Отаманові, Голові Ради Народних Міністрів і Керуючим Департаментами Міністерства Закордонних справ для їх вжитку” [2, 151-152].

У “Огляді діяльності Міністерства Закордонних Справ за жовтень 1920 р.” у рубриці “Пресова діяльність” знаходимо інформацію про фактичний стан речей у видавничій діяльності міністерства:

“1) Не відпущено Міністерству коштів навіть на посилку телеграм, хоча законом було асигновано на справи пропаганди 5.000.000 польських марок. 2) Затрачено на деякий час, наслідком переходу армії У.Н.Р. і переїзду Центральних Державних Установ на рідну територію, зв'язок з дієвою армією, Військовим Міністерством і Директорією. 3) Нарушено технічний апарат Відділу Преси через відкликання прикомандированих для праці при відділі урядовців інших Міністерств” [2, 329]. Ця ситуація була зрозуміла за умови складного військово-політичного становища уряду УНР.

Інший “Огляд...за серпень 1920 року” ч. 298, що був складений уже в умовах еміграційних - у Тарнові (Польща), надає інформацію про рішення міністерства поживати зовнішньоінформаційну діяльність: “Міністерство Закордонних Справ звернуло увагу на справу інформації за кордоном, стараючись постійними вістками про стратегічне і політичне становище у нас держати політичну думку Європи в курсі справ і подій, які розвиваються на сході і взагалі, а на Україні – зокрема”. Роз'яснювався також технічний механізм виконання цієї акції: “В тій цілі виготовлявано Відділом Преси щоденно телеграфічні бюлетені, які пересилано до Українського Пресового бюро у Відні, в Ригу і Швейцарію” [2, 359]. У цей самий час виготовлено обіжник до всіх інформаційних бюро УНР за кордоном, в якому повідомлено і їх: “1) що найважливіші біжучі інформаційні матеріали про події на нашому фронті, як також і справи внутрішнього інформаційного характеру, пересилає Міністерство Закордонних Справ по телеграфу до Віденського Пресового Бюро У.Н.Р., завданням якого є їх передати найшвидшою дорогою посольствам і Місіям У.Н.Р. та закордонній пресі; 2) що Віденське пресове бюро мусить в першу чергу, пересилаючи листи, мати на увазі бюро в а) в Брюсселі, де відбувається Міжнародна Фінінсова Конференція; б) в Раді, де ведуться Мірові переговори між Польщею і совітами; в) в Швейцарії, з огляду на її важний політичний центр; 3) що пресові бюро У.Н.Р. для проведення однощільної акції за кордоном мусять стояти в тісному контакті з Віденським Пресовим бюро, обмінюватись своїми міркуваннями відносно способів інтензивнішої діяльності і систематизації інформації і подавати їх до відома Міністерства Закордонних Справ. У цей спосіб Міністерство Закордонних справ думає шляхом виміни думок, систематичних поправок, опертих на практичності і досвіді, налагодити справу інформації за кордоном про Україну в дусі тих бажань, які відповідатимуть обставинам даної Держави, де знаходиться наше інформаційне бюро”. Окрім цього міністерство звернулося до інформаційних бюро за кордоном окремим обіжником, де наголошувалися основні засади і напрямки політики уряду УНР: “1) протибольшевицька акція, 2) противрангелевська акція, 3) справа Польсько-Українського союзу і 4) акція в справі протижидівських погромів” [2, 359-360].

У питанні українсько-польських відносин відділ преси Міністерства закордонних справ зайняв специфічну позицію. Ця позиція була визначена тоном польської преси, починаючи з початку осені 1920 р., та українсько-польськими стосунками після підписання договору та спільних військових дій на території України. Особливо тон польської преси викликав занепокоєння в уряді УНР: “... в останньому часі стала [преса] представляти в досить неприхильному освітленню події на Україні взагалі, а українську державну ідею зокрема...” [2, 330]. Для того, щоб паралізувати небажаний спалах емоцій у правій пресі, міністерством призначено спеціального кореспондента, завданням якого було вмішувати в польській і галицькій пресі статті й інформації про стан української справи. Відповідними статтями відділу преси вдалося вплинути на перемену антиукраїнського інформування, а також послабити ті негативні “глоси” галицької преси, яка не могла вибачити урядові УНР і Головному отаманові С.Петлюрі договору з Польщею, що підрвав віру в ідею соборності.

Підсумовуючи діяльність відділу преси Міністерства закордонних справ у ділянці зовнішнього інформування, можемо зробити певні висновки. Відділ преси чи не найголовнішим своїм завданням мав корегування інформаційної роботи пресових бюро при посольствах і місіях УНР за кордоном, як і постачання для цих бюро інформації про внутрішню і зовнішню політику уряду: “1)..., 2. Виготовлювання письмових рефератів місцевої і закордонної преси для внутрішніх потреб Міністерства і Дипломатичного Корпусу, 3) Полагоджування біжучих справ, переписку з редакціями газет, інформаційними бюро, Місіями і Посольствами У.Н.Р. і т ін., 4) Виготовлення “проекту” самостійної української пропаганди за кордоном” – який подано на розгляд відповідним урядовим чинникам” [2, 368].

Надзвичайно великі витрати на дипломатичні місії та представництва у 1919 році призвели до того, що в жовтні 1920 р. за браком коштів Міністерство закордонних справ змушене було припинити діяльність українських представництв у Болгарії, Греції, Данії, США та Швеції. Фінансові проблеми уряду УНР, що вже була за крок до катастрофи, не дали Міністерству закордонних справ належно розгорнути справу зовнішнього інформування, хоча урядом розумілася його важливість: “Товне розуміння пресової справи з'явилося для закордонної діяльності Міністерства одним із першорядних чинників, тому що зараз наша держава, опинюючись хвилю без території, має піддержання Української державности взагалі і українського питання за кордоном зокрема тільки два фактори: 1) А-Р-М-І-Ю, що з зброєю в руках зазначає перед світом існування Української Держави і 2) П-Р-Е-С-У, посередством якої може впливати на хід політичних подій відносно України” [2, 249].

Найважливішою дипломатичною місією України в період 1918-1919 рр. була делегація на Мирну конференцію в Парижі. Водночас делегація була й представництвом УНР у Франції. Делегація до Парижа була вислана на початку січня 1919 р. як представництво УНР, але після ратифікації Акту злуки Західноукраїнської Народної Республіки та Української Народної Республіки, делегація отримала компетенцію заступати інтереси Соборної Української Республіки, що було закріплено спільним актом 30 березня 1919 р.

Чи не найбільшою перешкодою в діяльності делегації на Мирній конференції стала відсутність готового інформаційного матеріалу європейськими мовами про Україну взагалі, а про політичну концепцію самостійної Української республіки в контексті західноєвропейської політики - зокрема. Такі матеріали треба було готувати на місці - у Франції, а це вимагало як користування архівами та бібліотеками, яких там не було, так і часу. "Треба було приїхати до Парижу з готовою інформаційною літературою в англійській і французькій мовах та з відповідно готовим основним меморіалом, який включав би Україну у великі питання світової політики. У меморіалі мусів бути нарис політичної міжнародної концепції, яка відповідала б потребам України і одночасно заторкнула б життєві справи Заходу" [3, 255]. Тільки 10 лютого 1919 р. головою дипломатичної місії Г.Сидоренком було подано ноту до президента Мирної конференції. Ця нота української делегації була скоріше інформативною ніж політичною. Дещо пізніше делегація видала друковану на машинці "Хронологію подій за 1917-1918 рр." (спочатку англійською, пізніше французькою мовами), але теж без зрозуміло окресленої політичної концепції. А тим часом сили, ворожі українській державності - у першу чергу російські монархісти та "єдиноділимці" та польські шовіністи - засипали дипломатичні представництва західних країн своєю літературою, яка дискредитувала саму ідею суверенної України у спільноті європейських країн.

Те, що голова делегації Г.Сидоренко не привіз на конференцію відповідного меморіалу на думку М.Стахова, не було його особистим прорахунком, бо до його підготовки мали безпосередню причетність ще за гетьманських часів і голова зовнішнього відомства Дмитро Дорошенко, і В'ячеслав Липинський, який був послом у Відні, і Олександр Шульгин, який був послом у Софії. "Працював також на добрій, з погляду високого суспільного авторитету, посаді д-р Дмитро Донцов. Він за гетьманату був шефом Української Телеграфної агенції (УТА), тобто офіційного інформаційного бюро в Києві. Мав він тоді чимало вільного часу і матеріалів, щоб написати відповідну інформаційну брошуру для чужого світу в одній із світових мов, зокрема по-французьки або по-англійськи. Проте він такого теж не зробив, хоча мав легке і блискуче перо. Як тільки упав гетьманат, він цілком правильно зразу переставився на рейки праці для Директорії УНР; він постарався про виїзд за кордон, до Швейцарії на дипломатичну службу власне в пресовій ділянці. Проте, він від грудня 1918 аж до 1920 не написав потрібної інформаційної книжки чи брошури (при кінці 1920 року Донцов почав писати книжку лише для внутрішнього українського вжитку "Підстави нашої політики")" [3, 261]. Таких здібних публіцистів, які в той самий час працювали в дипломатичному корпусі, було набагато більше, але, жоден з них теж не виконав цієї політично необхідної роботи. Треба зазначити, що таких необхідних матеріалів не підготували й представники Західноукраїнської Народної Республіки, хоча мали для того все необхідне.

Саме тоді й постала необхідність створення всередині місії структури, яка б займалася саме цими питаннями - підготовкою та друком необхідних матеріалів для проведення міжнародної політичної акції. "В складі делегації був молодий історик Федір Савченко. Він і провадив пресове бюро" [4, 41]. Лише із середини травня 1919 р. це бюро почало свою діяльність, про що свідчить замітка в "Республіці" від 22 травня: "Українське Пресове Бюро в Парижі під керівництвом Савченка почало публікувати свої комунікати" [5]. Але тільки в другій половині 1919 р. українська делегація на Мирній конференції в Парижі опублікувала дуже важливу і потрібну працю професора Станіслава Дністрянського "Ukraine and the Peace Conference. The Ukrainian Problems". - Париж, 1919. - 117 с. Книжка мала такі розділи: 1) Право самовизначення народів, 2) українська нація, 3) українська історія, 4) українська територія, 5) українське народне багатство.

У другій половині 1919 р. видавнича діяльність Української делегації поживилася, а особливо після приїзду нового голови делегації на Мирній конференції графа Михайла Тишкевича, що прибув до Парижа з Швейцарії. Саме в Швейцарії було видано низку інформаційної літератури авторства М.Тишкевича, яку було розіслано багатьом представникам на конференції: "L'Ukraine - inaperçu politique et économique", "Documents historiques sur l'Ukraine", "Le territoire et la population de l'Ukraine", "L'Ukraine en face du congrès de la paix", "La littérature ukrainienne" [6, 143]. Негативним результатом для визвольної справи України на Мирній конференції 1919 р. не в останню чергу "завдячує" і діяльність української делегації на ній. Як зазначав французький політик Шарль Дюбре у своїй доповіді "Причини невдачі Української Місії в Парижі", яку він у складі групи французьких політиків привіз до Кам'янець-Подільського: "Місія майже нічого не зробила, щоб ознайомити союзні держави з тим, що на Україні є уряд цілком оформлений, в склад якого входять видатні особи, яким Антанта могла б цілком довіряти. Вони не потурбувалися освітити велику постать Петлюри й оборонити його перед неправдивим обвинуваченням в більшовизмі, що закидали йому поляки й москвини. Взагалі пропаганда на користь України була кепсько поставлена, без плану, без метод і без жодного порозуміння з прихильниками України..." [7, 119].

Вже на початку 1919 р. Міністерство закордонних справ УНР вирішило вислати новий склад посольства до Царгороду, де призначений гетьманом український посол М.Суковкин зайняв позицію ворожу українській державності. Найбільш зацікавленим у зміні складу місії виявився Голова Ради Міністрів В.Чехівський, бо надавав великого значення справі визнання царгородським патріархом автокефалії української Церкви, що була проголошена декретом від 1 січня 1919 р. Відповідною особою на посаду посла вважався колишній міністр культів О.Лотоцький, якого й було затверджено головою дипломатичної місії до Туреччини.

23 квітня 1919 р., після прибуття частини посольства на чолі з послом розпочинається діяльність цієї дипломатичної одиниці, у тому числі й інформаційно-пропагандистська. Константинополь вимагав широко поставленої інформаційної праці, бо через близькість та постійність зв'язків з Україною, практично був головним джерелом, з якого європейська преса інформувалася про події та політику уряду в Україні. Але не треба забувати, що для успішної діяльності самого Посольства необхідна була добре налагоджена інформаційна служба. Треба зазначити, що представництва держав Антанти, які отримували інформацію в т.зв. "центральных" країнах, ставилися до неї з виразним упередженням. За найбільш правдиве джерело інформації вони вважали російські добровольчі кола, тому наше посольство мало багато прецедентів недовіри до неросійських джерел інформації, що, зрозуміло, йшло не на користь українській справі. Тому командування добровольчої армії витрачало великі суми грошей на справу агітації: "Крім субсидованої французької преси ("L'Entente", "Stambul"), мало воно спеціальні агентства, що безоглядно фальшували усякі відомості в російських інтересах. Головне значення мало тут агентство "Русагень". Появилось воно у середині травня 1919 р. та ставило собі завданням "освѣдомлять міровую печать о событіяхъ, затрагивающихъ въ какой либо мѣрѣ интересы Россіи, и вести систематическую борьбу съ искаженными свѣдѣніями, распространяемыми совѣтскими органами"; не менш, а чи не більшу увагу присвячувало воно тим відомостям, що виходили з українського Посольства... Пізніше, коли Кубанська Рада вислала з Кубані друге добровольче бюро "Освагъ", воно теж знайшло собі притулок у Царгороді поруч з "Русагеномъ" та конкурувало з ним щодо сенсаційності видуманих звісток, переважно про події на Україні... Агентури тих установ провадили настирливу агітацію проти України і в друках, і в усяких публічних та непублічних виступах і відвідували редакції царгородських газет у тих випадках, коли в якій появиться що прихильне для України" [8, 106].

Перші місяці посольство інформувало головним чином турецькі урядові та громадські кола через турецьку пресу, де крім усяких інформаційних заміток та ґрунтовніших статей про Україну в газеті "Іфгам" за 4.09.19 р. було вміщено інтерв'ю з послом О.Лотоцьким, де він між іншим заявив: "Не можна задовольнитися лише тенденційними повідомленнями агенцій, а звістки, що їх подають європейські часописи, суперечать одна одній" [8, 106]. З приїздом до Константинополя в серпні 1919 р. кн. Яна Токаржевського-Карашевича було поставлено пресову службу Посольства на більш тверду основу. Ним було налагоджено контакти з кількома редакціями газет, що почали приділяти увагу також і українському рухові. ґрунтовні та детальні інформації українського прес-бюро стали конкурентами загальним і поверховим матеріалам, що виходили з "Русагена" та "Освага". Ситуація з отриманням інформації стояла досить гостро і в самому прес-бюро посольства, бо знаходячись далеко від України, працівники посольства мали слабе уявлення про події в Україні. О.Лотоцький, у своїх спогадах "У Ст. Царгороді", писав: "Даремно... писалося до наших урядових чинників благання – присилати каменецьку пресу, - жодного відгуку на них не приходило. Аж пізніше, коли я, переїжджаючи через Варшаву та користуючись ласкавою гостинністю тутешньої української місії, опинився в кімнаті "Hotelu Europejskiego"... - мою увагу привернули на себе якісь складені горою на шафі пачки, видимо, приготовані кудись для пересилки. Діставши з шафи кілька таких самих пачок, я мало не обмер з перечуття: то було кладовище посилок українських газет, опакованих у Кам'янці в Міністерстві пропаганди та перевезених до варшавської місії – для дальшої пересилки. Тут була і для Царгородського Посольства велика кількість пачок, за які ми в Царгороді ладні були життя своє віддати. А увесь той скарб вичикував на отельній шафі слухної "оказії" – та так і не діждався. Так би мовити, недотягнення урядової техніки..." [8, 110].

Крім пресової інформації, що передавалася до турецьких та інших часописів та редакцій, посольство розпочало видавництво інформаційно-пропагандистських брошур, які повинні були висвітлювати українську справу. Було перевидано, додавши доповнення О.Лотоцького, брошуру "Туреччина й Україна", перше видання було здійснено Союзом визволення України. У справі проголошення автокефалії української церкви було видано грецькою мовою меморандум, поданий послом О.Лотоцьким константинопільському православному патріархові. Було підготовлено до друку французькою мовою два збірники – один "L'Ukraine indépendante", зі стислими провідними статтями на тему української державності; другий, дещо змістовніший - крім статей з українського питання загального характеру, містив і деяку інформацію, пов'язану з діяльністю українських дипломатичних установ за кордоном.

Російські сили уживали усіх заходів, щоб перешкодити українській інформаційно-видавничій справі – так, в наслідок розпоряджень місцевої союзницької влади з часописів виключався всякий український

матеріал – не тільки статті, не тільки звістки, але й саму назву України викреслювали. З підготовлених до друку брошур удалося до початку цих репресій випустити лише дві – “Туреччина та Україна” та “Меморандум у справі автокефалії”. Обидві франкомовні брошури союзницька цензура не дозволила друкувати. Зміст їхній, за О.Лотоцьким, був такий, що не давав підстав для подібних цензурних заборон: “1. “Les origines de l’État Ukrainien”, “Notre constitution”, “Nos relations internationales”, “Nos rapports avec la Grande Russie”, “La situation de l’État Ukrainien au Congrès international”. 2. “L’Ukraine indépendante”, “La Russie impérialiste”, “L’Ukraine contre une Constituante panrusse”, “Un manifeste des États de l’ancienne Russie”, “La lutte contre le bolchévisme en Ukraine”, “A Son Excellence Monsieur le Président de la Conférence de la Paix”, “L’Ukraine demande l’appui de l’Entente pour combattre le bolchévisme”, “Aucune entente n’a été conclue entre Ukrainiens et bolchéviki”, “La production agricole en Ukraine”, “L’Ukraine dans la presse étrangère”, “Aperçu historique de l’Ukraine”, “Représentants diplomatiques d’Ukraine en Europe”, “Organisations Ukrainiennes en Europe et aux États-Unis” [8, 111]. “Таке без’язике положення змусило мене [О.Лотоцького. – О.Б.], в цілях інформування, принаймні, самих царгородських дипломатів, звернутися до всіх дипломатичних представництв у Царгороді, союзних і нейтральних, до кожного зокрема, щоб вони, з огляду на фактичну блокаду Посольства щодо його кореспонденції, переслали мій лист до української дипломатичної установи в своїй державі. Мене менше обходило те, чи буде той лист переслано, - я мав на увазі, що той лист, поданий незапечатаним, конечно буде прочитаний у дипломатичних установах Царгороду та в певній мірі заступить ту інформацію, яку провадити українське Посольство було позбавлено виданою аліянтами заборонаю” [8, 111].

На жаль, вже з початком 1920 р. діяльність посольства була майже зовсім паралізована - причиною стало банальне недофінансування. “Місячний кошторис встановлено з 1 вересня б/р [1919] в сумі 700 тур. лір. Перед тим місячний бюджет виносив 917 тур. лір. Видатки зменшилися на 24 %. Персональний склад з 2 осіб скорочено до 1 особи” [2, 327]. І без того не відрадний стан видавничої справи, що її здійснювало українське посольство, повністю занепа.

Ще в січні 1919 р. було створено українську дипломатичну місію до Італії під керівництвом Д.Антоновича. На початку лютого радником місії В.Мазуренком, що виконував обов’язки тимчасово виконуючого обов’язки голови, було доручено М.Єремієву створення пресового бюро: “Коли ми [Єреміїв. – О.Б.] з Мазуренком приїхали до Риму, нам, головне в промислових і навіть у деяких урядових колах, що нам симпатизують, як от міністер продовольчих справ Муріяльдї, вказували на необхідність якнайгрунтовніше інформувати італійську громадську думку про зміст, історію й цілі українського руху... Громадська думка тут має велику силу, але про український рух – жодного уявлення ніхто тут не має” [9, 19]. Ще перед цим силами “давніх українських емігрантів – Ів. Гриненка, Вс. Шебедева та Таїсу Бальман, що ще до приїзду місії заклали тут Український Центральний Комітет...” [9, 15], було проведено попередню інформаційну роботу – так, як про українське питання довідалися і члени уряду, і журналісти, і громадські діячі. Тому зрозумілими були дії В.Мазуренка в справі створення прес-бюро – ним були запрошені і троє українців, що складали Український центральний комітет. Разом з цими і іншими “потрібними людьми” прес-бюро почало “...видавати для італійської преси гектографовані бюлетені, друкований тижневик великого формату “Ля Воце дель Україна...” [9, 20]. Також у редагуванні “La Voce dell’Ukraine” брали участь італійці - Антоніо Пескарцолі (головним “завданням” якого були полемічні статті до часопису, а також статті в італійській пресі в обороні української справи), перекладач редакції Ріванера, а також машиністи – Сандріні та Беттаріні.

Число перше часопису з’явилося в лютому 1919 р. під редакцією М.Єреміїва. Після того, як 16 жовтня 1919 р. до Риму прибув Є.Онацький, його було призначено шефом прес-бюро і редактором часопису. Серед найбільш цікавих матеріалів та статей, що були друковані на сторінках першого випуску “La Voce dell’Ukraine” треба відзначити: “Московське вагало і фон дер Гольц” І.Гриненка, “Іван Котляревський” Т.Липовецької-Бальмен, спроба порівняння народної психології в статті В.Шебедева “Українська загадка” і його ж “В погоні за мертвими душами” (публіцистична відсіч ідеї білих імперіалістів “прибрати” до своїх рук українських військовополонених), а також стаття А.Пескарцолі “Раз назавжди”, де автор дає оцінку білоемігрантському часопису “Дон Кіхот” (“La Voce dell’Ukraine”. – 1919. – Ч. 9) [9, 42-44]. У наступному числі від 3 листопада 1919 р. було вміщено такі статті й документи: “Нота Восьми держав”, “Союз народів колишньої Росії” та “З приводу погромів” Є.Онацького, “Річкові сполучення на Україні і чужинецькі капітали” І.Гриненка та “Брехні російських неділимців” [9, 55-57].

Характерною ознакою матеріалів, що друкувалися в “La Voce dell’Ukraine” була відсутність будь-яких авторських підписів, і тільки Є.Онацький у спогадах “По похилій площі” подає авторство тих чи інших статей і є чи не єдиним джерелом в цьому питанні.

8 листопада 1919 р. голові місії було подано заяву Українського центрального комітету в Італії, зі змісту якого довідуємось, що члени комітету не були задоволені справою ведення місією інформаційної діяльності: “Центральний український комітет приймає до відома, що з причини браку точних юридичних умов у відносинах між дипломатичною місією і Центральним комітетом в справі пресової роботи в Італії, ця робота не давала таких здобутків, які могли б дати, і тому має честь запропонувати п.

голові місії передати пресову роботу в Італії на повну відповідальність і під управу Центрального комітету, що складається з людей, які знають місцеві відносини, мову і мають широкі зв'язки, що дає їм спроможу поставити найкраще і на певному ґрунті пресову службу в Італії. Центральний комітет пропонує утворити пресову організацію з чотирьох членів комітету: пп. Бальмен, Гриненка і Шебедева і четвертого Онацького, представника місії. Відносини з місією в справі організації пресового бюро й провадження його роботи комітет доручає вести д-рові Ів.Гриненкові. Секретар комітету Ів.Гриненко” [9, 71]. Але врешті ця “затія” не призвела до якихось змін у питанні приналежності пресового бюро і поліпшенні інформаційної діяльності.

Врешті від ч. 12 за 26 листопада 1919 р. часопис “La Voce dell Ukraine” продовжив виходити як тижневик. У цьому числі було вміщено дуже цікаві журналістські матеріали: “... статтю Гриненка “З приводу одного злочину” – про рішення Ради П'ятох віддати Галичину полякам; статтю Шебедева “Денікінська епопея” і його “Красномовний документ” – про переслідування української культури під царським режимом і під денікінською окупацією – з приводу оголошення в Києві індексу українських книжок, що підлягають знищенню; мою [Є.Онацького. – О.Б.] статтю про книжку француза Дюбрея “Два роки на Україні”, дуже нам прихильну; переклад Липовецької “Чигирин” Шевченка та переклад одної статті з віденської “Воли” про шевченкознавця Єнсена” [9, 97].

1 грудня 1919 р. на прохання Є.Онацького його переведено секретарем прес-бюро, а начальником бюро став Теодот Галін, який до того працював у віденському Українському пресовому бюро.

Несподівано на допомогу пресовому бюро і пропаганді дипломатичної місії “приходить” часопис “Il Popolo d'Italia” (“Народ Італії”), редактором якого був талановитий італійський журналіст та політичний діяч Беніто Муссоліні. “Муссоліні та його “Іль Пополю д’Італія”, як тільки з’явилася в Італії українська Дипломатична Місія і розпочала свою пропаганду української незалежності “зразу ж зрозуміли вагу України в справі господарського відродження Італії і особливо для боротьби з більшовизмом [9, 39]. Скільки інформації дають хоча б назви статей Б.Муссоліні та співробітників “Il Popolo d'Italia”: стаття “Італія і Україна” Н.Бонсервіці (6.VII.1919) [9, 39]; “Звернутися до Сходу! (26.VIII.1919) і “Український народ відвоює свою столицю” (6.IX.1919) [9, 40] Б.Муссоліні та інші. За таку прихильність до України, Беніто Муссоліні був “нагороджений” російськими монархістами назвиськом “Українець”.

Весною 1920 року протягом двох місяців відбувалася ліквідація прес-бюро, бо “з 1 лютого його матеріальні можливості скорочено з 15000 до 7000 лір, а з 1 березня – до 4000 лір місячно. З 1 березня працю провадили тільки завідувач і два технічних робітники. Незважаючи на це, праця йшла безперервно, в межах можливого, хоч і в зменшеному розмірі. “Ля Воце” вийшло тільки раз у лютому і раз у березні. Інформаційних бюлетенів італійською мовою вийшло 6 – за лютий, 8 – за березень. Щодо щоденних оглядів преси – французької й італійської – від лютого зроблено деякі зміни: виготовлялося їх французькою мовою і висилалося всім нашим місіям за кордоном (до лютого їх складалося тільки по-італійському для обслуговування наших місій в Італії [військової та торгівельно-промислової. – О.Б.]. Місячні огляди італійської та французької преси роблено далі для міністерства; у березні, за браком засобів, їх не зроблено, але складено і вислано одну доповідь про зовнішню політику Італії і другу – про ставлення соціалістичної партії до української незалежності. Велику увагу звернено на вміщення статей і заміток в італійській пресі. Всього було вміщено наших 29 статей, головне в лютому. У березні статей вміщено мало, бо бюро в теперішньому складі не спроможне постачати статті до часописів. Доводиться, на жаль, ствердити, що зменшення праці прес-бюро припадає на час, коли, з одного боку, польське пресове бюро розвиває найактивнішу діяльність, а, з другого, і більшовики набирають тут [в Італії. – О.Б.] усе більшого впливу...” [9, 121-122]. Останній випуск (ч.18) “La Voce dell Ukraine” вийшов у березні 1920 р. На цьому пресова інформаційна діяльність дипломатичної місії УНР в Італії припинилася.

Українська дипломатична місія до Сполучених Штатів Америки була створена урядом УНР в січні 1919р. До місії було призначено одинадцять осіб, але після приїзду до Відня, для отримання американських віз, ця кількість урядовців зменшена до двох осіб. Першим призначеним головою дипломатичної місії був Євген Голіцинський, але цих функцій він ніколи не виконував, бо був відкликаний і виконував обов’язки посла в Естонії [10, 115]. Після відкликання Є.Голіцинського його посаду зайняв Юліан Бачинський, який був затверджений ухвалою Директорії УНР з 8 квітня 1919 р. виконуючим обов’язки голови місії; делегація прибула до Америки 2 серпня 1919 р. Уповноважений урядом доповнювати при потребі штат місії, Ю.Бачинський прийняв на роботу “Івана Ардана, бувшого редактора й власника “Свободи”, пізніше голову “нового” Українського Народного (сьогодні Братського) Союзу й редактора його органу “Народня Воля”. Ардан був радником УДМ і управителем її пресового бюро, відомого під назвою “Приятелі України” [10, 116]. Таким чином, “офіційним” україномовним органом місії став часопис “Народна Воля”.

Юліаном Бачинським було привезено лист від Директорії УНР до Українського народного комітету в Америці з закликом підтримати українську місію. Чи не найважливішим завданням місії була організація зустрічі з міністром закордонних справ США Робертом Ленсінгом, але всі ці заходи не мали успіху, бо Україна не була визнана американським урядом. Врешті Ю.Бачинський переслав лист від уряду УНР

американському міністрові, на що було отримано відповідь. “Ленсінг... сказав, що уряд вважає Україну як частину Росії...” [11, 292] і “... ви можете бути певні, що якщо взагалі якийсь уряд буде визнаний, то це станеться тоді, коли це буде всеросійський уряд, бо я не хочу бачити Росію розчленованою” [12, 119]. Таким чином США показали свою незацікавленість у незалежності України.

Попри всі труднощі і невдачі, українська дипломатична місія шукала і знаходила контакти з американськими міністерствами та з Червоним Хрестом, а її пресове бюро розсилало інформації про Україну до газет в Америці й Канаді. Серед тих інформацій були і маніфест С.Петлюри до українського народу, і нота Ю.Бачинського до американського уряду в справі пропонуваного більшовиками торговельного договору зі Сполученими Штатами. У вересні 1919 р. місією було видано заклик “До всього українського громадянства в Америці”, де Ю.Бачинський писав, що зі створенням УНР впали кордони, які ділили наш народ і що українські землі є власністю тільки українського народу. У жовтні 1919 р. Ю.Бачинський видав заклик “Від Української Дипломатичної Місії в Злучених Державах”, звернений до тих українців, які хотіли в той час вертатися на українські землі і застерігаючий їх перед таким поспішним кроком. У грудні 1919 р. місією видано “Відозву до американських українців” у справі приїзду до Америки українського Республіканського хору Олександра Кошиця. Також у грудні комітетом “Friends of Ukraine” (“Приятелі України”) було видано відозву до українського громадянства в США й Канаді, в якій описувалися страшні пограбування та спустошення у Східній Галичині та грабунки російськими більшовицькими військами Наддніпрянщини. Спільними зусиллями місії та Українського народного комітету “видано дві книжки: “Ukraine on the Road to Freedom” та “Polish Atrocities in Ukrainian East Galicia”, а при співучасті У.Н.К. видала Ліга 4 Народів просторий меморіал і книжку п.з. “The Case of New Republics”, які розіслано безплатно в тисячах примірників” [13, 125].

Об’їзником загального департаменту Міністерства закордонних справ ч. 1648 від 9 серпня 1920 р. сповіщалося, що “ідучи на зустріч необхідному скороченню державних видатків, міністерство вирішило принципово припинити тимчасово діяльність посольства в Болгарії, і Надзв. Дипл. Місій в Швеції, Греції, Данії та Сполучених Держав Північної Америки” [2, 328].

Посольство Директорії УНР у Швейцарії не було новоствореним, бо розпочало свою діяльність ще за доби гетьманату П.Скоропадського. Нова республіканська влада не поспішала змінювати особовий склад представництва, тим більше, що ним провадилася досить активна інформаційно-пропагандистська діяльність. У період між листопадом 1918 і червнем 1919 року було підготовлено сім нот-меморандумів, які порушували питання польсько-української війни, відносин до Росії й самостійності України. Вони були надруковані окремим виданням невеликим накладом. “Повна незорієнтованість Західної Європи та незнання українського питання змушували нас видавати публікації, присвячені українському питанню, і боротися з польською пропагандою, яка масово засипала французьку й швейцарську пресу літературою в обороні своєї справи та часто плюгавила нашу справу, а в найкращому разі неправильно інформувала чужинців про нас” [14, 115].

Крім статей у швейцарській пресі та інформаційних листів, послом Є.Лукасевичем було вирішено розпочати видання більш важливих публікацій французькою мовою - перекладів деяких наших українських видань або й спеціально написаних на замовлення публікацій, опрацьованих співробітниками посольства. До червня 1919 р. (доки на посаді посла був Є.Лукасевич) були здійснені такі видання: “P.Stebnitsky, L'Ukraine et les ukrainiens. A.Choulguine, L'Ukraine, la Russie et les puissances de l'Entente. C-te M.Tyszkewics, la litterature ukrainienne. C-te M.Tyszkewics, Documents historiques sur l'Ukraine. S.Cheloukhin, les termes Petite-Russie et Ukraine. Dr. M.Kordouba, le territoire et la population de l'Ukraine. L'Ukraine, un aperçu sur son territoire, son peuple, ses conditions culturelles, ethnographiques, politiques et économiques. Notes presentées par la Mission diplomatique de la République Ukrainienne en Suisse aux Représentants diplomatiques en Suisse (Novembre 1918 à Juin 1919)” [14, 115].

Усі ці видання розсилалися безкоштовно всім посольствам антантських, нейтральних та новостворених держав. У великій кількості цю літературу висилали до Парижа українській делегації на Мирній конференції. Так, у Швейцарії, французьким журналістом Жаном Пелесє було підготовлено меморандуми про українську справу, які пізніше були надруковані в Парижі. Між іншим 1919 р. у центральних періодичних органах Швейцарії “Journal de Genève”, “Impartiale Suisse”, “Neue Züricher Zeitung” та інших були друковані статті на теми української політики: “Journal de Genève”: les Marchés orientales de l'Europe (20.12.1918), les affaires de Pologne (26.2.1919), En marche en l'Occident (21.3.1919), La question polonaise (21.3.1919), la France et l'Ukraine (1.4.1919), le bolchevisme et les Alliés (12.4.1919), L'Ukraine et le bolchevisme (1.5.1919), L'Ukraine et la Russie (6.5.1919), Le Sphinx de l'Ukraine (11.5.1919), Questions orientales (19.5.1919), La Pologne et ses voisins de l'Est (23.5.1919), Pologne et Galicie (10.6.1919), L'offensive polonaise en L'Ukraine (6.6.1919), La situation en Ukraine russe (29.5.1919), La Pologne et ses voisins (27.5.1919), Regimes factices en Russie (29.5.1919), L'Ukraine contre les bolcheviks (30.5.1919), L'absence de la Russie (10.6.1919), Les bolcheviks et leurs précurseurs (22.6.1919), la Galicie orientale (30.7.1919), la rancon du prestige (10.7.1919), la naufrage de la Russie (19.9.1919), la blé d'Ukraine (25.8.1919); “Impartiale Suisse”: L'Ukraine (№ 2, 3, 6), la litterature ukrainienne (№ 11), Problemes nationaux

de l'Ukraine à la Conference de Paris (№ 22), L'Ukraine: les frontières de l'Ukraine – la population de l'Ukraine (№ 3, 30, 31), la tragédie ukrainienne – Simon Petlura (27.9.1919); Zur Umwälzung in der Ukraine (“Neue Züricher Zeitung”, 28.11.1919), Die unabhängige Ukraine (“NZZ”, 27.2.1919), Aus der Ukraine (“Bernee Tagblatt”, 24.5.1919), Die Ukraine gegen die Polen (“BT”, 26.5.1919). “La Nation” оголошувала щотижневі огляди політичної ситуації в Україні. Про події в Україні були щоденні відомості, які друкувала провінційна швейцарська преса, так звана “міттельпресе” [14, 116-117].

У січні 1919 р. до Берна прибув В.Панейко, який повідомив про створення в Станіславові телеграфного бюро та його філії у Відні. Саме через цю філію мусили отримувати інформацію дипломатичні місії та посольства. На жаль посольство не отримувало інформаційних повідомлень, які осідали в Українському пресовому бюро В.Степанківського. Після кількох протестів посла Є.Лукаsevича до посла В.Липинського телеграми стали поступати до прес-бюро посольства, але це відбувалося недовго, бо з погіршенням взаємовідносин між урядами ЗУНР і УНР будь-яке інформування припинилося. Знаючи, що пресове бюро Степанківського не має нічого спільного з посольством УНР, і маючи недовіря до його повідомлень, “Швейцарське агентство депеш” зробило пропозицію нашому посольству брати й передавати відомості про Україну тільки від посольства, а тим самим замкнути Степанківському доступ до преси ... “Швейцарське агентство депеш” зв’язало нас з “Гавасом” і “Ройтером”, яким стало передавати всі наші бюлетені. Кошти були невеликі – місячно це коштувало близько 800 швейцарських франків...” [14, 118].

У вже згадуваному обіжнику МЗС ч. 1648 від 9 серпня 1920 р., подається інформація про зменшення кошторису посольства в Швейцарії на 50 % з 20.000 швейцарських франків до 1 вересня 1919 р., до 10.000 франків – після. Так само не зменшено і персональний склад посольства з 7 осіб до 3 [2, 327]. Останнім інформаційним виданням прес-бюро посольства УНР у Швейцарії, у таких фінансових умовах, була брошура французькою мовою “L'Ukraine”. Після призначення нового посла – барона М.Василька, інформаційна діяльність, в умовах майже повної втрати української території, вже надалі майже не провадилися.

Інформаційно-видавнича діяльність інших дипломатичних представництв Української Народної Республіки хоч і передбачала видання інформаційних повідомлень та меморандумів, проте подібна робота або не велася зовсім, або знаходилося на початковому етапі. Так, в Угорщині силами пресового бюро дипломатичної місії УНР видавалося інформаційне видання німецькою мовою “Die Ukraine”. “Пресовим референтом представництва був – Ходаркевич (білорус)” [15, 668]. Це видання не втрималося на довгий час, бо Будапешт захопили румунські війська. У Копенгагені українським прес-бюро з 15 квітня 1919 р. почав видаватися “Bulletiner fra det Ukrainske Pressbureau”. Число перше мало обсяг 10 сторінок та одну етнографічну карту України. Цей бюлетень видавався голландською мовою і був розрахований на інформаційне обслуговування Нідерландів та Бельгії.

2 березня 1919 р. до Греції прибула українська надзвичайна дипломатична місія на чолі з Федором Матушевським. Відразу, крім дипломатичної служби “представництво займалося опікою українськими полоненими царської армії, що жили в Солоніках, та видавало українсько-грецьке ревю грецькою мовою, яке “інформувало грецькі інтелектуальні та політичні круги, про політичний стан Української Республіки, про українське історичне минуле, економіку України, життя греків в Україні, яких нараховувано біля 105,000 проживаючих у Причорномор’ї та в Одесі. Пресова служба представництва займалася редагуванням статей для грецької атенської преси та становищем українських монастирів св. Пантелеймона та скита св. Іллі та Афоні” [16, 33]. Ч. 1-2 “Грецько-Українського ревю” вийшло в грудні 1919 р. “На початку 1920 р. в Атенах, стараннями М.Левицького, який заступав місце голови Української Дипломатичної Місії після смерті Ф.Матушевського, почав виходити інформаційний часопис грецькою мовою п.н. “Епітеоресіс Елліно-Україніке” [17, 235]. У редагуванні та в поборюванні ворожих виступів допоміг відомий грецький історик, професор Афінського університету Каролідіс, який для першого числа подав огляд історії України та її стосунків з Візантією.

Видавало свої бюлетені й прес-бюро українського посольства в Румунії, де “завідуючим пресовим відділом був доктор [Денис] Маєр-Михальський, буковинець” [18,61]. Діяло також прес-бюро при дипломатичній місії УНР у Чехословаччині, яке очолював прес-аташе д-р Домбчевський [19,19].

У Болгарії теж розвинулася українська інформаційна справа. Досить широко розвинуло посольство взаємини з колами громадськими та літературними. Засобами його видавало два органи в болгарській мові – тижневик “Украинско-Български Преглъдъ” та місячник “Украинското Слово”. Перший, що служив для політичної інформації, провадив В.Сікора разом з видатним болгарським публіцистом Страшмировим, що був редактором “Преглъду”, сам багато писав та перекладав. “Украинското Слово”, проваджене Д.Шелудьком, мало літературно-науковий характер. Через се видавництво Посольство зв’язувалося з науковим і літературним світом Болгарії. Постійним співробітником був публіцист та видавець Ніколов. Містив свої статті проф. Младенов. Поет Чілінгіров давав переклади Шевченка, академік-маляр Баджов дав обкладинку для “Преглъду” [8,124]. Обидва часописи почали виходити в другій половині 1919 року. А.Животко у своїй “Історії української преси” подає, що в цих виданнях

співпрацювали проф. Д.Шишманов, Д.Страшмиров, Никола Балабанов, д-р Ст.Младенов та інші [16, 236].

Підбиваючи підсумок і оцінюючи діяльність зовнішньоінформаційних пресових структур дипломатичних представництв уряду Директорії Української Народної Республіки, мусимо ствердити, що попри розуміння важливості справи, ефективність цієї ділянки зовнішньої політики залишалася дуже низькою. Незадовільне матеріально-технічне забезпечення відповідних інформаційних служб, недофінансування, а також і не завжди відповідний підбір кадрів вплинули те, що зовнішньополітичну діяльність уряду УНР можна вважати незадовільною. Найкращою ілюстрацією цьому можуть бути слова начальника британської військової місії генерала Кортон де Віара: “Про Україну знають дуже мало, нерідко, наприклад, зустрінеш людину, яка знає лише що Україна багата країна” [2,293].

ЛІТЕРАТУРА

1. Огляд стратегічного і політичного становища на Україні. - 1919. - Ч.391.
2. Hunchak T., ed. The Ukrainian Revolution. Documents. 1919-1921/ Sources of Modern History of the Ukraine: 3 vol. - New York, 1984. - Vol. 2. - 478 p.
3. Стахів М. Україна в добі Директорії УНР: В 7 т. - Скрентон: Українська науково-історична бібліотека, 1963. - Т.4: Директорія і антанта. - 350 с.
4. Стахів М. Україна в добі Директорії УНР: В 7 т. - Скрентон: Українська науково-історична бібліотека, 1964. - Т.5: Директорія і антанта. - 248 с.
5. Республіка. - 1919. - Ч.91.
6. Васильківський Л. Причинки до історії української дипломатії в 1917-1921 роках (II) // Сучасність. - 1970. - Ч.7 - 8. - С.140 - 152.
7. Васильківський Л. Причинки до історії української дипломатії 1917-1921// Сучасність. - 1970. - Ч.6. - С.109-123.
8. Лотоцький О. Сторінки минулого: В Царгороді. - Варшава, 1939.- 175 с.
9. Онацький Є. По похилій площі. Записки журналіста і дипломата: В 2 т. - Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1964. - Т.1. - 152 с.
10. Кравченко О. Перша Українська Дипломатична Місія в Америці (1919-1921) // Альманах Українського братського союзу. - Скрентон, 1994. - С.114-126.
11. К. Три Українські Місії у Вашингтоні // Ювілейний Альманах 1894-1944 виданий з нагоди п'ятдесятлітнього ювілею Українського Народного Союзу. - Джерзі Сіті, 1944. - С.291-293.
12. Т. Українсько - американська політична акція в роках 1914-1920 // Ювілейний Альманах 1894-1944... - Джерзі Сіті, 1944. - С.112-127.
13. Васильківський Л. Причинки до історії української дипломатії в 1917-1921 роках (III). Діяльність Українського Посольства у Швейцарії в навітленні д-ра медицини Євмена Лукасевича (I) // Сучасність. - 1970. - Ч.10. - С.107-118.
14. Стасів І. Дипломатичне представництво Української Народної Республіки в Угорщині (1919-1922 рр.) // Визвольний шлях. - 1974. - Ч.6. - С.663-673.
15. Трембіцький В. До питання українсько - грецьких державних відносин // Новий Літопис. - 1964. - Ч.12. - С.28-35.
16. Животко А. Історія української преси. - Мюнхен: Український Технічно- Господарський інститут, 1989-90. - 334 с.
17. Фещенко-Чопівський І. Хроніка мого життя.- Житомир: КВО “ Житомирський вісник”, 1992. - 124 с.
18. Трембіцький В. Чехо-Словаччина і Україна в минулому та у сучасності // Додаток до журналу “Вісті комбатанта”, 1997. - 19 с.